

INVENTARI DE LES EINES D'UN MOLÍ DE PAPER AL COMENÇAMENT DEL SEGLE XIX

Ramón Molina

La fabricació del paper a mà i la seua comercialització en les darreries del segle XVIII i principis del XIX, no presenta massa variants a tot arreu de l'àmbit europeu, amb característiques semblants en quant a la propietat dels molins, que generalment pertanyen a l'estament de la noblesa (eclesiàstica o laica), que lloguen les seues instal·lacions a uns fabricants que, per regla general formen companyies amb altres comerciants tant per l'abastiment de primeres matèries (draps i desperdicis), com per a la distribució del producte elaborat.

Aquest comerç doncs, estava lligat a nombrosos acords signats davant notari entre propietaris i fabricants/comerciants arrendataris, on s'establien les condicions i durada dels contractes, el que va generar una nombrosa documentació en protocols notariaus.

Als voltants de la vila d'Alcoi i a tota la seua àrea d'influència, a partir de la dècada de 1770 es van establir un gran nombre de molins paperers, bé per conversió d'antics batans o molins fariners, o bé es van construir de nova planta donades les bones perspectives econòmiques que presentava la seua explotació.

Durant els primers anys del seu establiment, —subjectes a l'aprovació del Reial Patrimoni en aquells que estaven en terres de realeng, i pel que estaven obligats a pagar censos anuals a la corona—, les instal·lacions encara eren molt primitives, però donada la ràpida expansió, ja a finals del XVIII en gairebé tots els molins hi havia instal·lades les piles

holandeses o cilindre per al refinat de les fibres, que van substituir les piles o morters amb les maces.

Tampoc era gaire diferent el règim del seu funcionament a l'àmbit de la Mediterrània, ja que, com també està documentat a França, els molins eren el nucli d'una petita comunitat de la que formaven part tots els operaris (que vivien i treballaven al mateix molí) amb lligams quasi familiars, i els sagals de catorze o quinze anys que entraven a formar part d'ella, ho feien mitjançant contractes notariaus, en els que s'estipulava la durada i condicions del contracte, entre les que figuraven les de la manutenció per part del fabricant. Pel temps aquests aprenents podien arribar a ser oficials o inclusive mestres paperers.

Es en aquest contexte de les primeres dècades del segle XIX, en les que a un protocol notarial signat entre el propietari i un dels seus arrendataris, tenim un inventari detallat de les eines d'un molí paperer. Aquest molí, situat a la Partida del Puntarró del terme de Cocentayna, havia estat edificat l'any 1777 pel fabricant d'Alcoi Josep Torregrossa, i que, com era un fet habitual durant els primers anys va ser llogat a Francesc Busquets i al seu gendre Miquel Mora, per un termini de sis anys i un preu de 600 lliures.

Poc després al 1795, en que ja era propietat de la família de la petita noblesa alcoiana dels Merita, el molí que tenia dues tines, estava llogat a Joan Espí i Francesc Carbonell, i l'any 1801, ho estava a Xoaquim Parra i al seu fill, figurant entre les diverses condicions del contracte que “*se le acomode a*

Merita o a su familia el cuarto y la alcoba con la despena que da al mediodía o donde está el horno”.

Xoaquim Parra i el seu fill van renovar el contracte d'arrendament el 1823, però a la mort de Xoaquim el 1828, va ser llogat al fabricant d'Alcoi Vicent Boronat i al seu fill Nicolau per a un període de sis anys que finalitzava el 1834 i al mateix preu que els anteriors, estipulat en 13.500 reials de velló, pagaders per terços vençuts de 4.500 reials.

Aquest extens contracte d'Obligació entre el propietari del molí, Pasqual Merita i els fabricants Boronat, ens dona una informació exhaustiva de totes i cadascuna de les eines que existien al molí, i del que podem obtenir una constància valuosa de tot allò que era necessari per a la fabricació del paper a mà.

Aquest inventari amb el preu de cada eina expressat en reials de velló, diu així:

Ynventario y justiprecio de las ahinas de madera, las de hierro y cobre hecha por los peritos carpinteros Juan Bautista Juliá y Andrés Verdú, por los cerrajeros José Vidal mayor y José Vidal menor, y por el calderero Luis Sabasguel, existentes en la Fabrica de papel de Don Pasqual Merita, sita en término de la Villa de Cocentayna, efectuado en catorce de Diciembre del pasado año de mil ochocientos veintisiete por el fallecimiento de Joaquín Parra, cuyos enseres con el valor de cada uno son los siguientes:

<i>Rueda de trapo y arbol</i>	405
<i>Canales de la herida y agua clara</i>	120
<i>Quatro pilas de la misma</i>	420
<i>Rueda de retrench y arbol</i>	360
<i>Canales de la herida y agua clara</i>	120
<i>Quatro pilas de la dicha</i>	480
<i>Rueda del agua del cilindro</i>	600
<i>Arbol tendido de la misma</i>	230
<i>De la catalina</i>	450
<i>De la linterna grande</i>	300
<i>Del arbol derecho de la misma</i>	180
<i>De la rueda llana</i>	750
<i>De las tres traveseras que sostienen la maquina del cilindro</i>	120
<i>De las dos vensadas de dichas ruedas</i>	105
<i>Del rodete</i>	42
<i>Del molon</i>	150
<i>De la teula, piezas de la mortalla y cavallette</i>	45
<i>De la tapa del cilindro</i>	45
<i>De los dos moldes y tapa moldes</i>	49

<i>De dos tablas del cilindro</i>	30
<i>De las dos cubas de transportar pasta</i>	60
<i>De las tres prensas de las tinas: dos corrientes y la otra con alguna ahina</i>	2100
<i>Del martinete, grifa y entre llave</i>	165
<i>Del mazo</i>	8
<i>De los tableros para poner el papel</i>	45
<i>Rueda y arbol del martinete</i>	360
<i>De la aspeta de espolar el trapo</i>	1130
<i>De otra aspeta</i>	240
<i>Triador y cortador del trapo</i>	120
<i>De la prensa fuerte, arque y barras</i>	960
<i>De la prensa de la cola</i>	420
<i>Del tinol para la cola y un pozal</i>	60
<i>De veinte y seis portetas para la cola</i>	90
<i>Banco de fletar y tablillas</i>	160
<i>Mesa de cortar papel, dividida en dos partes, la una de nogal y la otra de pino</i>	490
<i>Otra mesa en la sala</i>	49
<i>Prenseta de cortar papel con su cortador</i>	120
<i>De otra prenseta de cortar papel y cortadores</i>	240
<i>De la mesa de comer los oficiales y tres bancos</i>	90
<i>De doce piedras de doblar papel</i>	7
<i>Del banco de carpinteria, prensa y caballete</i>	75
<i>De quarenta tablillas para las prensadas</i>	45
<i>Del atador de la cola y traperos</i>	15
<i>De trece ferletes</i>	25
<i>De cinco pares de enserado</i>	23
<i>De quatro bancos altos, tres medianos y quatro pequeños</i>	96
<i>De quatro bancos altos y siete pequeños</i>	69
<i>Una barra de bandir y mazo</i>	5
<i>De dos gavetas para subir pasta</i>	24
<i>De la maquina de imprimir</i>	540
<i>De una balanza con sus pesas para la leña</i>	30
<i>El aventador de la mesa de los oficiales</i>	5
<i>De un armario que esta en la cocina</i>	40
<i>De quarenta y una perchas</i>	307
<i>De sesenta y siete clavillas para los mazos de las pilas</i>	34
<i>De una piedra de amolar con su caballete</i>	12
<i>Un pedazo de olmo para poner las postas</i>	16
<i>Una escalera de madera portatil</i>	15
<i>Dos chiflones y un vañete</i>	16
<i>De veinte y cinco bajos labrados</i>	38
<i>Un tablado de la prensa fuerte</i>	30
<i>De tres enserados viejos</i>	10
<i>De tres pares de bancos de cama con seis tablados</i>	54

***Suman las anteriores partidas de
madera trece mil quinientos
catorce reales*** **13514**

Ahynas de hyerro

<i>Hyerros y bronce del cilindro</i>	3600
<i>Clavason de veinte y quatro mazas con sus dollas</i>	1650
<i>De veinte y quatro esperones y quatro tornillos</i>	180
<i>De las planchas de las pilas</i>	730
<i>De quatro gorriones y quatro aros de dichas pilas</i>	300
<i>Hyerro del martinete</i>	330
<i>Hyerro de la aspeta</i>	175
<i>Idem de la prensa fuerte</i>	270
<i>Idem de una prensa</i>	230
<i>Idem de la segunda prensa</i>	255
<i>Idem de la tercera prensa</i>	232
<i>Idem del banco de fletar</i>	120
<i>Un dado, una llave y seis lengüetas</i>	45
<i>Un dado, una llave y tres lengüetas</i>	35
<i>Diez lancetas del cortador</i>	13
<i>Dos cuchillas de fletar</i>	15
<i>Dos tijeras y un compas</i>	11
<i>Cinco barras de las parrillas de la caldera de la cola</i>	90
<i>Hyerro de la prensa de la cola</i>	127
<i>Quatro cercoles y un tinol</i>	30
<i>Hyerro de un pozal</i>	20
<i>Tres parrillas de los fogones de las tinas</i>	40
<i>Un martillo</i>	16
<i>Una maza</i>	48
<i>Una picola, una picacha y un tallant</i>	48
<i>Dos azadones</i>	26
<i>Una acha con dos cortes</i>	20
<i>Un azadon de gancho de recoger madera</i>	30
<i>Dos achas de rajar leña</i>	36
<i>Quatro estacones y dos aros de la maza</i>	36
<i>Un gorrion solvero</i>	84
<i>Hyerros de la maquina de imprimir</i>	183
<i>Una pala</i>	6
<i>Unas mordazas y un martillo</i>	15
<i>Clavos de maza de 29 libras</i>	54
<i>Una clavera y un martillo</i>	17
<i>Una maceta</i>	15
<i>Una filera</i>	24
<i>Dos perpales y un barreño de cantero</i>	160
<i>Una lengua de vorcar nueces</i>	24
<i>Una romana grande</i>	255
<i>Otra mediana</i>	60
<i>Otra idem pequeña</i>	30

<i>Una balanza con sus pesas de plancha</i>	30
<i>Dos ganchos y una tapadera del horno</i>	22
<i>Los hyerros de una balanza de pesar leña</i>	22
<i>Diez y siete tornillos de las dos ruedas</i>	80
<i>Una barra de hyerro..... hogariles en la cocina</i>	72

***Suman las partidas de hyerro nueve
mil nueve cientos once reales*** **9911**

Ahynas de cobre

<i>La caldera de la cola</i>	1500
<i>Un barreño y una calderilla con una caza</i>	150
<i>Otra cacilla</i>	4
<i>Tres barreños y un cazito para las pilas</i>	138
<i>Una caldera para calentar agua</i>	390
<i>Tres fogones</i>	160
<i>Una caldera de cobre, tres candiles, un cofre y un arma de fuego sin justipreciar, pero que queda en poder de Nicolas Boronat</i>	

***Suman las piezas de cobre dos mil
trescientos quarenta y dos reales*** **2342**

***Cuya partida unida a las de
carpinteria y cerrageria forman
las tres la de Veinte y cinco mil
Setecientas sesenta y siete*** **25767**

Algunes de les conclusions que s'hi poden extraure d'entre moltes altres, a la vista d'aquest Inventari es la gran quantitat de fusta que era necessaria en un molí de paper, corroborada per la concessió que se li va fer al 1776 de tallar 300 pins de l'heretat dels Merita al Regadiu per a la seua instal·lació. El cilindre amb tots els seus accessoris era naturalment la eina més cara de totes les d'un molí per la seua complexitat, dresprés del cilindre eren les premses de les tines era el que mes valua tenia als que els seguia la caldera i premsa de la cola, i que, inclusive estaven inventariats els bancs de dormir, pel que podem conèixer la gent que alli treballava, que en aquest cas sembla que eren sis operaris.

D'aquest molí paperer, si bé a partir d'aquesta data no tenim gaire notícies, coneixem que els Merita el van vendre en 1899 a una societat composta pel metge Josep Maria Carbonell i el fuster Francesc Merin Perez, tots dos veïns de Cocentaina, i que durant tot el segle XX, ha continuat amb la fabricació de paper cartró, coneixent-se hui en dia com el Molí Cartons.

Si hem vist les eines d'un molí de paper a principis del segle XIX, veurem ara el d'un altre molí situat al terme d'Alcocer de Planes, a la riera del riu d'Agres construït al 1831 pel veí de Benimarfull, Antoni Perez Gisbert i en el que també trobem com a propietari al 1905 al mateix metge de Cocentaina Josep Maria Carbonell, i que havia estat arrendat al fabricant d'Alcoi Constantí Abad, dedicat igualment a la fabricació de cartrons.

A la seua compra en 1920 pel fabricant alcoià Enrique Garcia Mataix es va fer inventari dels útils del molí i a la seua venda poc anys després en 1927, es va alçar hipoteca dels bens per un valor de 300.000 pesetes a favor de Gonzalo Payá Soler, fent-se una real.lació completa de tota la maquinaria existent en el molí que funcionava mitjançant quatre embarrats, que feien moure les seccions de Maquines, Desperdicis, Rebobinadora y dels Cilindres tot instal.lat en les seues dues plantes.

Aquesta maquinària d'un molí paperer a l'any 1927, un segle després de l'inventari fet en el molí dels Merita a Cocentaina, està reflectit a la inscripció de la hipoteca presentada al Registre de la Propietat de Cocentaina, i està formada per:

Una máquina papel continuo completa (encara que no figura el fabricant els indicis son que podria haver estat fabricada al taller metal.lúrgic de Francisco Blanes Pascual, d'Alcoi).

Dos prensas recambio para la máquina.

Dos rodillos DUCH

Un rodillo VITELA

Varios rodillos de ciclista, liso, cinema y golondrinas.

Tres camisas desgotadoras

Tres cilindros grandes y dos medianos (sense especificar funció, pero en lanterior inventari diu que son "para lavar, trincar, blanquear y refinar")

Una calandria

Un aspa para liar papel

Una legiadora antigua

Una legiadora moderna

Una guillotina

Una prensa enfardar

Una bascula

Un diferencial

Dos rebobinadoras

Una maquina de hacer tubos

Una máquina para cortar alpargatas marca Leoner

Una maquina gofrar papel

Un motor eléctrico de 60 HP A.S.E.A.

Otro motor eléctrico de 60 HP, marca A.S.E.A.

Otro motor eléctrico de 40 HP, marca A.S.E.A.

Un motor de aceite pesado de 40 HP

marca Robert Bosch

Un motor a gas pobre sistema Crossley, de Manchester de 90 cv

Una caldera de vapor antigua de 70 HP

Una caldera de vapor nueva de 50 HP

Un transformador Siemens

Un transformado ASEA

Una turbina hidraulica de 15 HP

Un arpón

Un batan para lonas

Una bomba

Tres molinetes para cloruro

Una dinamo

Además de las poleas para los embarrados, las herramientas sin especificar, y el material eléctrico.

El molí va ser llogat al fabricant Antonio Boronat Payá en 1929, i anys després es va vendre a Rafael Silvestre Abad, fabricant de paper d'Alcoi, aleshores integrant de la societat Papeleras Reunidas. Al molí, l'activitat industrial va acabar a la dècada dels quaranta, i la resta del que queda ha estat convertida en casa de camp.

La indústria paperera va tindre una gran rellevància a Alcoi i a tota la seua àrea d'influència, amb molins situats aprofitant les aigües clares dels manants, principalment provinents de la Mariola, sobre les vessants dels que van estar importantíssims centres manufacturers de pobles com Bocairent i sobretot Banyeres, que sustentava la seua economia basicament en la manufactura del paper i que conserva magnífics exemples de fàbriques com les del **Moli Sol o Blanco y Negro, el Moli Pont, el Moli Estacio, el Moli L'Ombria, Moli Roig, Moli Forcall** i altres.

Aquesta manufactura paperera practicament ha desaparegut a la zona, i tant sols resten potser dos o tres molins que continuen amb aquesta activitat.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

Arxiu Municipal Alcoi

Llibre llicencies tallada de fusta.

Protocols Notarials de Cristobal Mataix (1777)

Jose Mataix (1828) Tomas Llorca (1823)

Arxiu Municipal Cocentaina

Protocols Notarials de Vicente Juan Reig (1777)

Eugenio Raduan (1899)

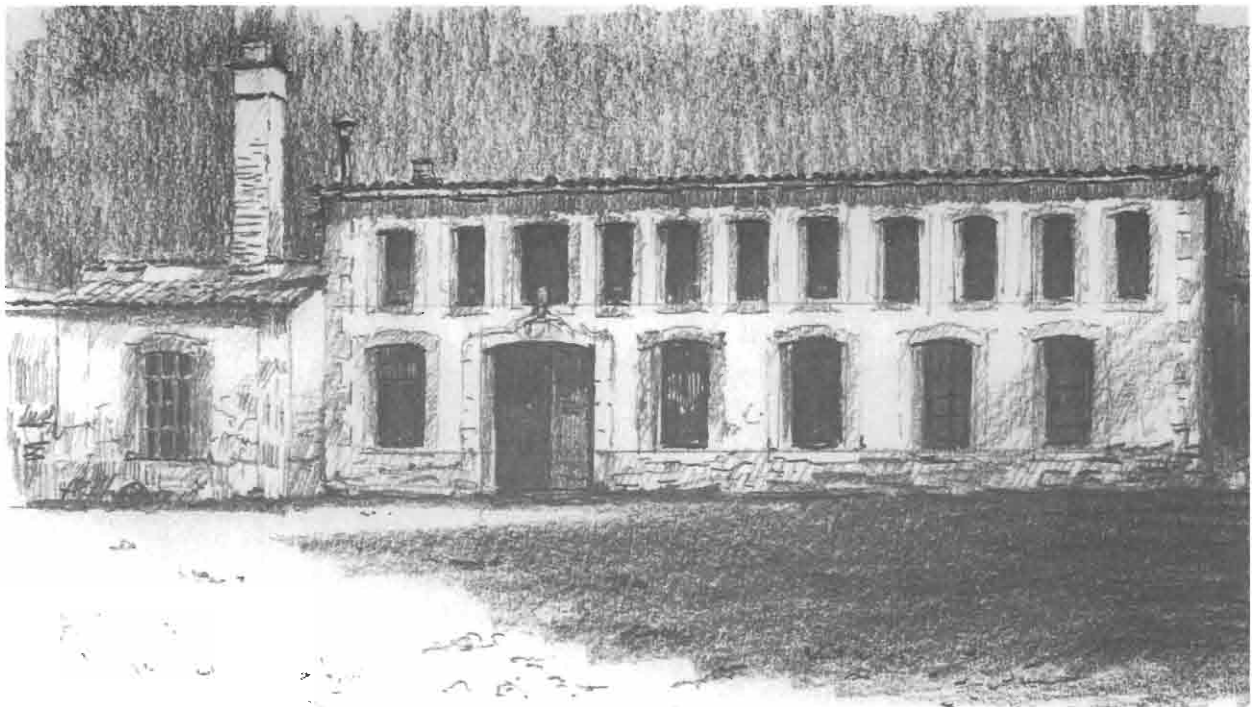
Registre Propietat Cocentaina. Finca 260

L'Histoire du Papier. C Bouyer.Paris 1984

Molina Ferrero, Ramon. El Moli Cartons de Cocentaina. Revista Festes 1994. Cocentaina

Moya Moya, Jose. *Libro de Oro de la Ciudad de Alcoy*. 1993

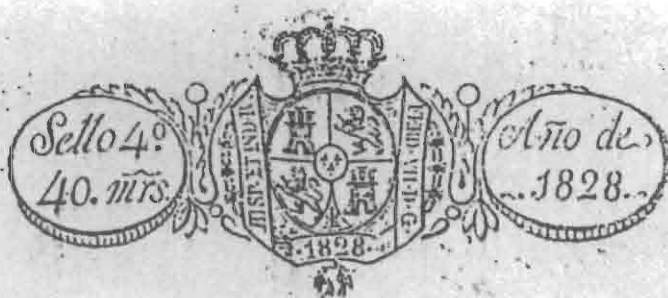
Museu Moli Paperer Capellades. 1983

Aspecte de la façana del molí dels Merita al terme de Cocentaina i en el que figura sobre el dintell de la porta el seu escut nobiliari.
La ximeneia va ser construïda per la farga del molí el 1919

Filigrana del fabricant Miquel Mora en aquest molí a finals del segle XVIII.

Una brasa para las 10 para las Plazas (ciento cincuenta),
 ocho reales. 158,,
 Una Caldera (para cocinar) agua, terciado. novena 390,,
 Una fogonera, ciento cincuenta reales. 160,,
 Una Caldera de cobre, diez candiles, un cazo y una olla de
 fuego sin justificación, pero queda en poder de la tienda
 de comestibles.
 Se compraron las piezas de cobre de un mil trescientos qua-
 rentaydos reales. 2.362,,
 (Según pagada en el año de importación y de la guerra, formaron
 las tres lades, veinte y cinco mil ochocientos sesenta y siete 25.767,,